
Hoofdstuk 1: Broeder Hans en De Zingende Bijljongen (werktitel)

Maandagnacht: Eindelijk was het stil in huis. Ik zat klaar om te schrijven over vanmiddag, toen ik schrok van een zachte kuch, twee keer kort achter elkaar. Ik keek op en om en ging zelfs in de keuken, de slaapkamer en het toilet zoeken. Waarschijnlijk kwam het van beneden, waar de nieuwe bewoners al de hele avond druk in de weer waren. Mijn hart bonkte nog na, toen ik weer ging zitten. Ik dacht aan die merkwaardige figuur die vroeger altijd met zijn kuchjes liet weten dat hij er was. De eerste keer was in de nacht na mijn negende verjaardag toen ik met een leeslampje stiekem in bed nog lag te lezen in mijn net gekregen Winnetou boek. Hij wist dat ik Douwe heette, maar ik kende hem niet. Hij kwam als een vriend, beweerde hij, we moesten elkaar helpen, omdat wij gevaar liepen. Gróót gevaar! 'Met ons tweeën zijn we sterker...' Dat riep hij steeds. 'Met ons tweeën zijn we sterker...' Hij woonde aan de andere kant van de wereld, nog bij zijn moeder op Java, en had zich dwars door de aarde gegraven om mij te waarschuwen. In een rechte lijn door de aarde van Java naar Amsterdam, dat ging volgens hem sneller dan met een schip weken over allerlei oceanen stomen, van Batavia naar Rotterdam. Hij wist dus van die bootreis op mijn derde in 1951. Onze moeders kenden elkaar, zei hij. Als peuters hadden we nog met elkaar gespeeld. Hij wist ook alles van mijn verwekker en de problemen die we met hem hadden. Zelf had hij ook een verwekker die eens in de zoveel maanden thuis de boel kort en klein en iedereen bont en blauw kwam slaan. Meteen die eerste keer al liet hij een kris zien die hij altijd bij de hand hield, ook als hij sliep. Hij drong er bij me op aan om ook een kris of anders een bijl te kopen en die onder mijn kussen te leggen voor het geval dat... 'Zodra hij binnenkomt, hak je hem naar buiten, met bloed en al. Geen pardon!' riep hij terwijl hij -zoef en zoef en zoef- met zijn kris de lucht in stukken sneed.

Na die eerste keer kwam hij me vaker opzoeken. Omdat hij zijn naam nooit zei, ging ik hem de Krisjongen noemen. Ik kon hem niet zo goed plaatsen en vond hem maar een ongrijpbare snuiter, ook omdat ik nooit goed duidelijk kreeg of hij wel echt bestond. Als hij alleen maar een fantasie is, zo redeneerde ik, dan moet ik hem toch kunnen oproepen als ik mijn best doe. Maar hij kwam nooit opdagen als ik het probeerde, geen enkele keer. Hij kwam altijd onverwacht zonder enige aankondiging, nooit overdag, altijd midden in de nacht. Maar het was zeker ook geen droom, want ik was altijd klaarwakker aan het lezen als hij daar ineens achter me opdoemde en samenzweerderig tegen mij begon te fluisteren. Ik was altijd op mijn hoede.

Waar kwam hij echt vandaan? Waarom bleef hij achter me staan en altijd in het donker buiten het licht van mijn leeslamp zodat ik hem niet goed kon zien. Aan zijn stem hoorde ik wel dat hij net als ik een Indo-jongen was. Een vriend! Een helper! Een beschermer! Elke keer riep hij die woorden weer. En steeds ook weer dat we met ons tweeën sterker waren. Misschien, dacht ik later wel eens, was hij alleen maar een stem.

In de loop der jaren werd hij steeds kritischer en kregen we bijna ruzie. Hij vond me te laks. Hij werd ook steeds opdringeriger over het aanschaffen van die bijl. Het was de hoogste tijd om dat te doen, riep hij elke keer. 'Straks is het te laat. Niet bang zijn!' Maar ik was wel bang. Ik durfde niet wat hij dus wel durfde. Je verwekker het huis uit hakken zodra die zich vertoont. Ik had de woede niet, die daarvoor nodig is. Toen nog niet in ieder geval. Ik dacht later ook steeds: 'Wat schiet ik er mee op hem het huis uit te hakken?' Ik wist inmiddels dat hij voor 50% in mijzelf zat. Dáár moest hij opsodemieteren.

Dat de Krisjongen niet alleen sneller groeide dan ik maar ook sneller ouder werd, maakte hem nog vreemder. Het maakte hem tot iemand waar je liever niets mee te maken wil hebben. Die eerste keer zat ik in de derde klas van de Lagere School en waren we allebei negen jaar oud. Maar toen ik op mijn twaalfde naar de middelbare school ging was hij al zestien. En toen ik op mijn negentiende begon met mijn biologiestudie, was hij al ver in de twintig en verdiende hij als houthakker geld daar ergens in de Javaanse wouden. Op mijn vraag hoe hij het dan met *zijn* verwekker had gedaan, kreeg ik nooit antwoord.

Wel wonderlijk, dat ik na zoveel jaar ineens weer aan hem denk, net nu ik opnieuw aan mijn verhaal wil beginnen.

Vanmiddag op de bibliotheek moest ik beneden in het magazijn een dossier ophalen en boven in de leeszaal wees Mimi van de balie mij de man aan die erop wachtte. Ik legde het voor hem neer. 'Het dossier', zei ik. Ik wilde alweer weglopen toen hij opkeek. 'Bedankt,' zei hij, 'kan ik weer verder.' Op dat moment pas zag ik dat het broeder Hans was. Ik kon even helemaal niets: niet ademen, niet bewegen, niet denken. Ik stond hem daar stom aan te gapen, zodat hij even later opnieuw opkeek. Niet geïrriteerd of zo, nee, hij glimlachte en knikte. 'Bedankt. Kan ik weer verder,' herhaalde hij nog eens. Hij liet het niet merken, maar ik wéét dat hij mij ook had herkend. "Kan ik weer verder." Hij zei het niet zomaar, achteloos, hij zei het met een zekere nadruk. Hij bedoelde natuurlijk: "Kan jij ook weer verder." En dat kon alleen maar een hint zijn naar mijn vergeefse pogingen om het verhaal over

ons beiden op te schrijven. Hij weet dus dat mij dat bezighoudt en het maar niet lukt. Zo zie je hoe wonderlijk het tussen ons toegaat. Hém hoef ik niets te vertellen. Hij is op de hoogte van mijn doen en laten, ook in ~~de~~ jaren dat we elkaar niet zien maar wel in gedachten met elkaar vertoeven. Hij is toch een beetje als een god: iemand die weet voor het geweten kan worden.

En kijk nu toch hoe mijn pen vanavond over het papier danst. Dit keer ga ik onverbiddelijk verder met mijn verhaal tot het bittere eind, zonder –zoals die laatste keer– in een stomme schrikopwelling mijn volgeschreven blocnote, versnipperd en verbrand, weg te moffelen in het riool. Ja, helaas, de paniek sloeg toe toen ik het teruglas en tot mij doordrong hoe zoiets vluchtigs als een gedachte ineens stolt tot iets concreets van inkt en papier. Iedereen kan het lezen en het ligt voor altijd vast! Net alsof zo een gedachte vlees en botten heeft gekregen. Je kan nooit meer zeggen –als bijvoorbeeld de politie of de deelraad je ondervraagt– dat je het níet hebt gedacht of het zo niet hebt bedoeld. Ze kunnen je erop pakken, in het gevang zetten, ja, een kogel door je kop jagen. (Sorry hoor, maar dat komt voor.)

Maar goed, dit keer zet ik door. Hoe dan ook! Dat zweer ik hier met mijn ene hand op deze eikenhouten tafel en mijn andere hand op deze vanmiddag gekochte blocnote. Moge ik ter plekke verstenen als ik deze bladzijden ooit verscheur of verbrand. Vanwaar ~~ze~~ onverbiddelijk? Goeie vraag, waar ik maar één antwoord op heb: er is zo veel dat ik nooit heb verteld, maar wel geweten moet worden.

Het was trouwens niet alleen paniek toen. Schaamte was ook een punt, moet ik toegeven. Ik schaam me omdat het er in die schedel van mij soms behoorlijk raar aan toe gaat. Daar sta ik zelf dan ook van te kijken. Idiote gedachterij; onnavolgbare spinsels; absurde aannames en niet te vergeten: krankzinnige stemmen. Niet te geloven dat het allemaal gebeurt, terwijl je er zelf bij bent. Echt niet bevorderlijk voor je rust om dat allemaal zwart op wit vastgelegd te zien.

Genoeg nu over mij. Het gaat me om vanmiddag. Daar moet ik mee verder. Broeder Hans. Hij zag er moe uit, moedeloos en in ieder geval niet meer, zoals vroeger, als iemand waar je niet over na hoeft te denken omdat het zonder meer goed met hem gaat. O ja, ik vergeet bijna op te schrijven dat ik het dossier zelf ook nog even inkeek, toen ik het terugzette. En ja hoor, áls ik het al niet dacht: de politionele acties in Indonesië en met name het genadeloze optreden in december 1947 van een Nederlandse militaire eenheid in Rawagadeh op Java. Hij was daar destijds al door geobsedeerd.

Overigens, de laatste keer dat ik hem zag, dat was vier jaar geleden in die bloemenwinkel in Oost. Ik stap zo'n winkel wel eens binnen, niet om er iets te kopen, maar om er zomaar wat rond te neuzen en te snuiven en als er niemand in de buurt is de bloemen met mijn inwendige stem een verbaal zetje te geven. ('Zet 'm op!' zeg ik dan en dan bedoel ik niet alleen de geur, maar vooral ook de kleur; nóg meer glans en schitter alstublieft). Dat zal ongetwijfeld met mijn moeder te maken hebben. Die had de kamer altijd vol bloemen staan, waar ze voortdurend tegen praatte. Van die exotische bloemen waren het, waarvan ik de namen nooit kon onthouden. Bloemen zonder naam, noemde ik ze. Kwaad dat ze dan werd! Als mijn verwekker, zoals mijn moeder hem noemde, weer eens thuiskwam, gingen die bloemen eraan. Met een paar woeste halen en nog woestere vloeken verhuisden ze met vaas en al naar de vuilnisbak.

Een man met een groen rugzakje aan zijn rechterschouder stapte op een gegeven moment die winkel binnen. Ik dacht meteen: hé, broeder Hans! Dat kwam vooral door zijn blauwzwarte jas met opstaande kraag. Toen ik beter keek, ging ik twifelen. Was hij het wel? Hij bewoog opvallend traag en leek in niets meer op zijn springerige zelf. Maar hij was het wel degelijk. Zonder die jas zou ik waarschijnlijk niet eens op het idee zijn gekomen. Ik was er toevallig bij toen hij 'm kocht. Dat was nog in die tijd dat ik er op uit was hem te zien, al was het maar van ver. Die keer liep ik achter hem aan de Vroom & Dreesman in de Kalverstraat binnen. Hij bekeek van alles, onder andere een nieuwe portemonnee. Een tijd stond hij er met één in zijn handen zonder hem te kopen. Later die dag heb ik hem zelf gekocht en ik gebruik hem nog steeds. Hij kocht eerst drie paar sokken, allemaal dezelfde. Daarna keek hij een tijd rond op de muzikafdeling zonder iets te kopen. Na veel gepas, geaarzel en geparadeer voor de spiegel –in een grijze winterjas en een aubergine kleurige driekwartjas– kocht hij uiteindelijk die blauwzwarte jas met opstaande kraag, waarmee hij, hoorde ik de verkoper zeggen, zo naar de opera kon. Later die dag heb ik ook nog zo'n jas gepast, maar die was echt te chique. Ik zou er alleen maar mee opvallen. En als broeder Hans me dan zag, zou hij niets laten merken, maar meteen denken: 'Tjonge, die Douwe, hij heeft net zo'n jas als ik.'

In die bloemenzaak stond ik half verscholen achter een laurier toen zijn blik over mij heen gleed. Een blik van grote vaagheid. Door zo'n blik wil je niet bekeken worden. Bij alle ontmoetingen in de loop der jaren was ik ervan overtuigd dat hij wist wie ik was, al liet hij het nooit zo merken. Zo was nu eenmaal onze omgangscode. Maar die keer? Zijn ogen keken, ja, maar zijn blik was blind. Hij kocht een bos gemengd kleurige rozen en ik

volgde hem toen hij de winkel uitliep. Ik moest steeds inhouden omdat hij langzamer liep dan ik van hem gewend was. Het is behoorlijk lastig en irritant iemand te volgen die zo langzaam loopt. Ik voelde wel dat er iets was. Maar ineens versnelde hij zijn pas om nog net voor het voetgangers-stoplicht op rood sprong de weg over te steken. Zelf was ik net te laat. Ik peinsde me suf over wat er kon zijn. Problemen in zijn relatie? Zijn vrouw had ik ooit wel eens gezien. Werkelijk een prachtvrouw! Een vrouw met wie je volgens mij onmogelijk problemen kunt krijgen. Tenzij je natuurlijk met andere vrouwen gaat rotzooien, daar zijn die prachtvrouwen niet van gediend. Een keer zag ik hem na cafébezoek met een onduidelijk vrouwspersoon in de nacht verdwijnen. Ik had er graag een stokje voor gestoken. Maar ja, wie ben ik? Ik heb geen relatie en snap ook niet dat je dat zou willen. Ik zit niet echt relatieprettig in elkaar, zeg ik altijd maar. God zij dank! Een relatie? Dan zou ik niet alleen helemáál gek worden, maar het ook blijven. Mensen –mijn collega's Mimi en Arie van de bibliotheek bijvoorbeeld– beklagen me omdat ik zo alleen leef, zonder vrienden of familie. Ze snappen niet dat ik juist blij ben dat er nooit iemand langs komt om me mee te slepen naar een film of me een avondje doorzakken in een of andere bar af te troggelen. Ik denk dan altijd maar: we staan mooi quitte, ik snap jullie niet en jullie mij niet.

Pas toen ik zelf overstak, begreep ik het: de Nieuwe Ooster! Hij was op weg naar een begrafenis. Een collega? Een vriend? Familie? Hij treuzelde de aula voorbij naar een plek ergens achter op het uitgestrekte terrein. Daar bleef hij bij een graf staan. Hij trok oude bloemen –ook gemengd kleurige rozen– uit een vaas, zette de verse erin en bleef er vervolgens naar kijken alsof hij zelf een gemengd kleurige roos in een vaas wilde worden. Zo stond hij daar maar. Verder was er niemand te zien en om niet op te vallen moest ik uit zijn blikveld blijven. Echt nodig was dat niet want hij was zich absoluut niet van zijn omgeving bewust. Uiteraard was ik nieuwsgierig, zo erg zelfs dat ik roekeloos werd en vlak langs het graf liep om te lezen wie er lag. Zijn moeder? Zijn vrouw? Zijn zoon? Net op dat moment kwam hij weer in beweging om iets uit zijn rugzak te pakken. Ik liep snel door zonder een blik op het graf te werpen.

Bij de uitgang bleef ik lang wachten en ging toen maar weer eens kijken. Tot mijn verbazing trof ik hem nog steeds bij het graf aan. Hij zat op de steen een boekje te lezen. Zo verdiept was hij daarin dat ik een nieuwe poging waagde om ongemerkt langs te lopen. Zo kwam ik erachter dat hij niet aan het lezen was; hij was aan het vóórlezen: 'Och, zegt Jip, het is een eendje. Een jong eendje, zegt Janneke. En het is...'

Ik schrok. Ik weet niet waarom ik op de vlucht sloeg en in grote haast doorliep en maar doorliep zonder op of om te kijken. Ik was van slag, maar bedacht al lopend nog wel dat ik mijn tas met boodschappen in de bloemenwinkel had laten staan. Die stond er gelukkig nog, onaangeroerd. Maar toen ik de winkel uitkwam, gebeurde het: krijsende stemmen die gilden dat het mijn schuld was; dat ik het kind, dat daar lag, had vermoord. 'Jaloers!', jouwden ze met z'n allen, 'je bent jaloers!'

Jaloers? Vermóórd? Ze bedoelden, vermoedde ik, zijn zoon, die ik ooit als dreumes bij die grote vredesdemonstratie van 1981 huilend aantrof in de menigte, omdat hij zijn vader kwijt was. Ik heb hem toen teruggebracht. Eerst wilde hij niet met me mee, maar na een aantal meters door de menigte gaf hij mij een hand. Die hand, dat handje, voel ik nog steeds, het brandde toen als een vuurbal in mijn handpalm. Ik denk er nog wel eens aan terug en dan kijk ik altijd even of er een litteken van een brandblaar in terug te vinden is, als bewijs dat het echt is gebeurd en ik het mij niet inbeeld. Ik vond zijn vader uiteindelijk en stuurde het joch zijn kant op. Als je zag hoe blij die twee waren! Ik straalde zelf ook zonder dat zij het zagen. Ik bleef staan, doodstil, terwijl de mensenmassa langs mij heen schuifelde en mij af en toe bijna omver botste. Steeds weer keerde dat beeld terug: hoe die twee daar blij stonden te zijn. En dat joch zou ik vermoord hebben!?

6

Ik heb het toen nog redelijk nuchter aangepakt, al zeg ik het zelf. Ik bracht mijn boodschappen naar huis en ging meteen daarna naar Bosman. Zonder me bij de receptie te melden ging ik in de wachtkamer zitten. Dat alleen al maakte me rustiger. Het lukte me zelfs die akelige stemmen tot zwijgen te brengen. Broeder Hans, bracht ik tegen hen in, gaat een zoon die allang volwassen is, heus niet meer voorlezen uit een kinderboek, ook al is hij misschien net gestorven. Nou, dat was een schot in de roos. Ze vielen stil, helemaal dood.

Ineens stond Bosman zelf in de wachtkamer. Hij kwam naar me toe en gaf me een hand. 'Douwe, jij hier?' Hij wenkte me mee naar zijn spreekkamer. Ik sputterde nog tegen door te zeggen dat ik niet aan de beurt was. 'Jij bent altijd aan de beurt', was zijn antwoord. Over die stomme scheldpartijen in mijn hoofd wil ik eigenlijk nooit iets kwijt. Ik schaam me kapot. Ik hou me altijd mooi op de vlakte. En over mijn speciale relatie met broeder Hans heb ik nog nooit iemand iets verteld, ook Bosman niet. Ik vertelde hem dat ik schrok van een man die op een graf zat voor te lezen uit een kinderboek. Waaróm ik schrok, kon ik niet zo gauw uitleggen.

Bosman kon zich er wel iets bij voorstellen. Hij vond het een verdrietig tafereel en suggereerde dat het me aangreep. Het zal wel.

‘Maar vertel ‘s’, ging hij verder, ‘hoe kwam je daar zo terecht? Een kerkhof is nou niet meteen het eerste... ‘

‘Ik liep daar wat rond’, reageerde ik halfslachtig.

‘En doe je dat vaak?’

Ik schudde mijn hoofd.

‘Zocht je een speciaal graf?’

Net op tijd bedacht ik dat de volgende vraag zou zijn wiens graf dat dan was. En hij zou dan verwachten dat ik mijn verwekker zou noemen. Naar hem vraagt hij wel vaker, omdat hij denkt dat die man een probleem voor mij is. Maar ik weiger gewoon het over hem te hebben. Ik ken die man niet. Ik wil hem ook niet kennen. Het enige wat hij ooit in zijn leven voor mij heeft gedaan, was dat hij stierf. Daarna heb ik geen gedachte meer aan hem vuilgemaakt.

‘Of was je misschien op zoek naar een mooie plek voor jezelf?’

Ik knikte. In dit soort situaties knik ik altijd liever dan dat ik wat zeg. Op een woord kunnen ze je pakken. Een knik kan zelfs niet gefotografeerd worden. Daar moet een filmploeg aan te pas komen. Deze knik leek me een mooie afsluiting van het gesprek. Maar, nee hoor, nu kwam die hele riedel. Of ik vaak aan de dood dacht? Of ik misschien plannen had er een eind aan te maken? Weer schudde en schouderde ik me zo’n beetje door het spervuur heen. Ik zag hem aarzelen.

‘Ik hoeft echt niet opgenomen te worden’, zei ik, ‘ik was gewoon even uit mijn doen door dat voorlezen.’

‘Kan ik me voorstellen.’

Hoe het met mijn werk op de bibliotheek ging, wilde hij nog weten.

‘Goed.’

‘Heb je het nog steeds naar je zin daar?’

‘Heel erg,’ antwoordde ik en dat was niet alleen het goede antwoord, het was ook nog de waarheid. Ik vind dat werken elke dag, elke week, elke maand iets onvoorstelbaars prachtigs. Degene die dat ooit bedacht heeft ... Ongelofelijk!

Inmiddels is het al ochtend. Altijd weer mooi om te zien hoe het daglicht de kamer binnendringt en de lampen van de nacht doet verbleken. Niet te geloven dat ik de hele nacht heb zitten schrijven. Zelfs over die stemmen toen. Ik ben altijd bang dat ik ze op die manier oproep en zij dan denken dat ze alles kunnen brullen wat er in hen opkomt.

Het is dinsdag, de 16e september 2008, zie ik op de kalender. Dat betekent dat het precies veertig jaar plus twee maanden geleden is dat broeder Hans en ik elkaar voor het eerst zagen! In die zomer van 1968 op Zaal Vier van Paviljoen Drie van het Amsterdamse Wilhelmina Gasthuis. Ik – patiënt Douwe, tweedejaars student biologie– ontmoette er broeder Hans –tweedejaars student medicijnen– die er werkte als vakantiehulp.

‘Ontmoette’?

Dat klinkt alsof het zoiets was van elkaar de hand geven en naam en aangenaam zeggen. Nou, een ontmoeting van handen en woorden was het in elk geval niet. Het waren onze ogen die elkaar zagen. Onze blikken flitsten. Ik flitste hem en hij flitste mij. En ik zag dat hij mij flitste en hij zag dat ik hem flitste. Klaar. Punt uit. Dat was alles. In een fractie van een seconde wisten we hoe het zat tussen ons. Later ontdekte ik nog dat we even oud waren en allebei een moeder hadden met een Indo-achtergrond. Dat maakte nog eens overduidelijk dat het geen toeval was, maar in de sterren stond geschreven.

Het is al zeven uur en ik heb nog geen oog dicht gedaan deze nacht. Maakt niet uit, ik voel me fit genoeg om straks naar het werk te gaan. Nog een uur om wat weg te dommelen aan tafel. Ineens hoor ik het geluid van een deur die dicht klikt. De benedenburen alweer? Of toch de Krisjongen die zich altijd kuchend aankondigde en mijn kamer met een klik van de deur verliet? ‘Daar gaat ie, dwars door de aarde terug naar Java’, dacht ik dan.
